

بررسی اثرات طراحی اصولی مجتمع‌های مسکونی بر امنیت و آسایش ساکنان

علی ریگی^{۱*}، زهره ساجدی^۲

۱-دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، موسسه آموزش عالی پرتو، زاهدان، ایران

۲-دانشجوی کارشناسی طراحی منظر، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

Email: Ali.reegi724@gmail.com*

چکیده

امنیت از نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان به شمار می‌رود، به طوری که با زوال آن آرامش خاطر انسان از بین می‌رود و تشویش، اضطراب و ناآرامی جای آن را می‌گیرد. امروزه امنیت از شاخصه‌های مهم کیفی در زندگی شهری محسوب می‌شود که امنیت محل زندگی در این بین از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. با افزایش جمعیت و به تبع آن کاهش زمین، مسکن نیز شکل جدیدی به خود گرفت و استفاده مشترک از زمین به شکل آپارتمان‌ها و مجتمع مسکونی و برج‌های مسکونی رواج یافت. این نزدیکی فیزیکی می‌تواند امنیت فرد را مخاطره نماید. طراحی مجموعه‌های مسکونی به معنای چیدن تعدادی بلوک ساختمانی یک شکل در کنار هم نیست، بلکه ایجاد محصوریت فضایی، فراهم آوردن فضای باز با کیفیت و ایجاد ترکیب زیبا شناسانه‌ای بین توده ساختمانی و فضای شهری است. محیط مسکونی که با هدف ایجاد فضایی قابل دفاع طراحی شده است، به وضوح به صورت فضاهای عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی مشخص می‌شود، در این حالت، معین می‌گردد که چه کسی مجاز است در کدام فضا باشد. به این ترتیب، امکان تشخیص رفتارهای مشکوک برای افراد ساکن فراهم می‌شود و مأموران انتظامی نیز کنترل بهتری خواهند داشت. پژوهش حاضر با روشی توصیفی و هدفی کاربردی جهت بررسی تأثیر طراحی صحیح مجتمع‌های مسکونی بر امنیت ساکنان آن، انجام شده است. علاوه بر تبیین مفاهیم و مرور مبانی نظری، در انتها راهکارهایی طراحی جهت افزایش امنیت ساکنان در مجتمع‌های مسکونی بیان شده است.

واژگان کلیدی: آسایش، امنیت، طراحی، مجتمع مسکونی.

مقدمه

کارکرد اصلی مسکن علاوه بر نقش آن، به عنوان یک سرپناه، فراهم آوردن شرایط مطلوب زیست، برای خانواده و سازماندهی یک زندگی خانوادگی خوب در واحد مسکونی و همسایگی است. بنابراین یکی از مهمترین پیامدهای مسکن، تأثیری است که بر ثبات و همبستگی خانواده دارد. به طور سنتی روان‌شناسان محیط بر مواردی مثل رفتار انسان، احساسات و سلامتی او که تحت تأثیر محیط فیزیکی می‌باشند تأکید می‌کند (آتش پور، ۱۳۸۹: ۱۱). رضایتمندی عاملی است که می‌تواند با پوشش جنبه‌های کیفیتی محیط، به نوعی ارزیابی کننده میزان حس تعلق ساکنین نیز باشد، زیرا میزان رضایت افراد از محیط زندگی‌شان، احساس نزدیکی و پیوند با محیط را به وجود می‌آورد و این ارتباط که به صورت قوی‌تر و پایدارتری شکل می‌گیرد، احساس تعلق ساکنین را افزایش می‌دهد (بهرام پور، ۱۳۹۴: ۸۹). بهبود کیفیت مسکن در راستای نیل به یک هدف صورت می‌گیرد و آن هم آسایش انسان است. نکته مهم آن است که تمامی عوامل دخیل در آسایش مرتبط با هم و به صورت یک سیستم واحد در نظر گرفته می‌شود. آنچه زیر مجموعه آسایش در معنای عام قرار می‌گیرد عبارتند از: آسایش روانی، آسایش حرارتی، آسایش بهداشتی، آسایش روشنایی (شاملو، ۱۳۸۶: ۸). هدف از طراحی محیط، تنها بر محور بیان‌های زیبایی‌شناسانه قرار نمی‌گیرد بلکه طراحان معمولاً از طریق ادراک موضوع طراحی، تشخیص مسائل و ارائه راه حل‌ها، طرحی را به نتیجه می‌رسانند که نه تنها به نیازهای کیفی کاربران پاسخ می‌گوید بلکه محیطی زیبا نیز خلق می‌نمایند. بنابراین هدف طراحی، خلق محیطی با اجزایی نظیر قرارگاه‌های رفتاری و مبلمان‌هایی است که همه آنها متناسب با نیازهای رفتاری، انتظارات، توقعات و نیازهای کیفی کاربران متناسب قرار می‌گیرند. این بدان معناست که محصول چنین تلاشی باید بر اساس شناخت ویژگی کاربران یعنی "فرهنگ" آنان باشد، تا بتواند به نیاز آنان پاسخ گوید. مردم و رفتارهای آنان بخشی از سیستم محیط‌های مسکونی می‌باشند، به طوری که رفتار و محیط را نمی‌توان از یکدیگر جدا فرض نمود. رفتارهای انسانی همواره در بستر محیط شکل می‌گیرند و نمی‌توان بدون در نظر داشتن تأثیر محیط، شرایط رفتاری را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد (پوردیهیمی، ۱۳۹۰: ۳). در این راستا بایستی زمینه‌های محیطی که شامل همه اجزای موجود در محیط، یعنی محیط‌های ساخته شده موجود، شرایط اجتماعی، شرایط فیزیکی و شکل عوارض طبیعی محیط، شرایط اقلیمی، مصالح در دسترس، روش‌های ساخت و فناوری روز می‌باشند، که بر فرم و سازمان فضایی تأثیر می‌گذارند. اما تأثیرگذارترین جنبه محیطی بر شکل‌گیری مسکن، سلسله‌هایی از عوامل اجتماعی می‌باشند.

پیشینه تحقیق

محبوبه شعبانی جعفرودی و همکاران، (۱۳۹۴) "ویژگی‌های کالبدی فضای باز مجتمع‌های مسکونی و احساس امنیت ساکنین" به این نتیجه می‌رسد که، امنیت از شاخص‌ترین نیازهای فطری انسان است. احساس ناامنی در محیط زندگی، می‌تواند موجب اختلال در فعالیت‌های فیزیکی و روان‌شناختی انسان گردد. امروزه، با گسترش شهرها و الزام به زندگی در خانه‌های چند خانواری همچون، آپارتمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی، حیاط خصوصی که در خانه‌های تک خانواری، استفاده از آن میسر بود، حذف شده و متعاقب آن مشکلات و مسائلی متعددی در کیفیت محیط مسکونی ظاهر گردیده است. در این میان به نظر می‌رسد ویژگی کالبدی-محیطی محوطه مجتمع‌های مسکونی و فضای مابین بلوک‌های آپارتمانی، در جلب یا منع استفاده کنندگان از این فضاها به عنوان جایگزین حیاط خصوصی تأثیرگذار است. از این رو، ارائه معیارهایی جهت تشویق ساکنان برای استفاده هر چه بیشتر از این فضاها در جهت ارتقاء احساس امنیت مفید به نظر می‌رسد.

یلدا خوارزمی، (۱۳۹۴) "عوامل موثر و تأثیرگذار بر آرامش فرد و آسایش فیزیکی و روانی در خانه‌های سنتی کاشان"

به این نتیجه می‌رسد که، ضرورت توجه به شرایط اقلیمی در طراحی و ساخت بناها حائز اهمیت می‌باشد. اگر در طرح‌های ساختمان-سازی معیار همسازی با اقلیم رعایت شود نتایجی همچون صرفه جویی مصرف بهینه مواد و انرژی، کاهش هزینه‌ها و خسارت اقتصادی و زیست محیطی و بطور کلی اسایش روانی انسان را به همراه دارد.

بهار کفاشیان و لیلا کریمی فرد، (۱۳۹۳) "بررسی جایگاه طراحی در ایجاد حس امنیت در ساختمان‌های مسکونی" امنیت در مجموعه‌های مسکونی تنها از طریق موانع سخت فیزیکی میسر نبوده، چه بسا همین موانع فیزیکی به لحاظ روحی - روانی حس ناامنی را در افراد تقویت می‌کند. اینجاست که نقش ایجاد حس امنیت از طریق غیر مستقیم و با بهره‌گیری سیاست‌های پیش‌گیرانه تلفیقی کالبد معماری و روابط اجتماعی - فرهنگی تحقق پذیر خواهد بود، بیشتر به چشم می‌آید.

علی رضایی مقدم و همکاران، (۱۳۹۱) "جایگاه طراحی در حس امنیت در مجتمع‌های مسکونی" به این نتیجه می‌رسد که در سال‌های اخیر، تغییر ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها تاثیر زیادی در شکل‌گیری مسکن داشته است. در این بین احساس امنیت از جمله عوامل انسانی - محیطی است که می‌تواند نقش بسزایی در رضایتمندی انسان‌ها از فضایی که در آن زندگی می‌کنند داشته باشد. امنیت در مجموعه‌های مسکونی تنها از طریق موانع سخت فیزیکی میسر نبوده، چه بسا همین موانع فیزیکی به لحاظ روحی - روانی حس ناامنی را در مردم تقویت کند. این جاست که نقش ایجاد حس امنیت از طریق غیر مستقیم و بهره‌گیری از سیاست‌های پیشگیرانه تلفیقی کالبد معماری و روابط اجتماعی - فرهنگی تحقق پذیر خواهد بود.

شهرام پوردیهیمی، (۱۳۹۰) "فرهنگ و مسکن" به این نتیجه می‌رسد که، هدف اصلی مسکن ایجاد محیطی سازگار و منطبق بر روش زندگی انسان است، به بیان دیگر علاوه بر تأمین نیازهای شخصی باید نیازهای کیفی و نیازهای اجتماعی او را نیز بر آورده نماید. بافت‌های مسکونی و ساختمان-های بومی کمتر نتیجه امیال شخصی هستند و بیشتر نشان دهنده اهداف و امیال گروه‌ها برای یک محیط آرمانی می‌باشند. بنابراین آنها دارای ارزش‌های نمادینی هستند که توسط فرهنگ اجتماعی به وجود آمده‌اند و می‌توان آنها را محصول عوامل مشترک اجتماعی دانست. عوامل مشترک اجتماعی شامل تمام جنبه‌های محیطی و فرهنگ اجتماعی می‌باشد و از مهمترین عوامل تأثیر گذار بر مسکن و محیط‌های مسکونی هستند.

حسین ذبیحی و همکاران (۱۳۹۰) "بررسی رابطه بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی تاثیر مسکونی بر روابط انسان" به این نتیجه می‌رسد که احساس رضایت از یک محیط می‌تواند سبب تاثیرات مثبت محیط در روند روابطی که در آن محیط، در حال شکل‌گیری و انجام است گردد.

روانشناسی محیطی

روانشناسی محیط با رابطه میان رفتار انسان و محیط فیزیکی سروکار دارد. این رشته به عنوان یک حوزه علمی در سال ۱۹۶۰ شکل گرفت ولی تحت تاثیر قوی پیشتازان نخست روان‌شناسی نیز بوده است. بطور اخص روانشناسی اجتماعی با تاثیر ابتدایی و قوی کورت لوین و دانشجویانش نقش مهمی را در رشد روان‌شناسی محیط ایفا کردند. امروزه روان‌شناسان محیطی گستره‌ای از موضوعات را مطالعه می‌کنند اما همه آن موضوعات بر پایه پژوهش تجربی استوار هستند. بیش از سایر روان‌شناسان، پژوهش روان‌شناسان محیطی شامل حل مشکلات انسان در محیط‌های واقعی است. محیط اطراف اشاره به جنبه‌های ناپیدای محیط فیزیکی دارد. عوامل این محیط شامل آب و هوا، ارتفاع، دما، رنگ و سرو صدا بود. هر یک از این عوامل محیطی دارای تاثیراتی قوی و قابل پیش‌بینی بر رفتار و احساسات انسان هستند. تا حد زیادی حالات خلقی و هیجانی را که مردم تجربه می‌کنند محصول همین محیط است. حالات خلقی تحت تاثیر برانگیختگی فیزیولوژیکی و آمادگی هیجانی فرد قرار دارند. واکنش‌ها در برابر محیط را می‌توان به شکل گرایش یا اجتنابی توصیف کرد. شخصیت فرد به ویژه رابطه آن با واکنش‌ها در برابر تغییرات سطح برانگیختگی به شدت بر چگونگی پاسخ فرد به محیط

اطراف تاثیر دارد. هیجان خواهی و غربال گری محرک دو مثال از صفات شخصیتی هستند که از این نظر بسیار مهم است (ناهدی آذر، ۱۳۹۵: ۴).

مولفه های موثر در آسایش روانی

هدف اصلی، بقای پایداری انسان و محیط انسانی وابسته به حفظ تعادل و تداوم جهان زیستی است. شرط اساسی در نیل به پایداری محیطی، برقراری تعادل پویا میان نظام‌های مختلف محیط است. در ذیل به مولفه‌های موثر در آسایش روانی اشاره شده است.

۱. توجه به انسان: مهمترین موضوعی که در ارتباط با مسکن باید مورد توجه قرار گیرد، انسان است. انسان، به تبع طبیعت ثلاثه خویش (متشکل از بدن، نفس و روح) نیازهای سه گانه‌ای نیز دارد که هر یک از این نیازها به قلمرو خاصی از حیات تعلق داشته است. آنچه که در وهله اول اهمیت دارد، تأمین توأمان نیازهای مادی پاسخ به کالبد، نیازهای روانی پاسخ به روح انسان است. در حالی که تمرکز اصلی بسیاری تفکرات و الگوهای زیست معاصر بر جنبه‌های مادی حیات انسان است.

۲. محرمیت: مصون بودن فضاهای داخلی مسکن از دید بیگانگان موردی است که آسایش خانواده سخت به آن وابسته است. در واقع، مسکن به عنوان محل امن و آرامش خانواده باید به گونه مناسب از مشرف قرار گرفتن در امان بماند. ارتباطات فضاهای داخلی به گونه‌ای باید باشد که اولاً غریبه‌ها بر فضاهای داخلی تسلط نداشته باشند و ثانیاً قلمرو اعضای خانواده نیز به طریق مناسب از یگدیگر تفکیک شوند.

۳. آرامش: آرامش اعضای خانواده کیفیت مهمی است که توجه به آن ضرورت بنیادین مسکن مطلوب است. انسان از جهات بسیاری به آرامش نیازمند است که این جهات، ناشی از قلمروهای مختلف حیات انسانی است ایجاد محیطی آرام در مسکن نیز به عواملی همچون مکان‌یابی مسکن نسبت به سایر عملکردها، مصالح مصرفی، سلسله مراتب بین درون و برون بستگی تام دارد.

۴. امنیت: نیاز به سرپناهی امن از جمله ضروری‌ترین نیازهای انسانی است. امنیت، در واقع حفاظت از مسکن و وسایل آن در مقابل عوامل مستقیم و غیرمستقیم است که موجب ضرر رساندن به مسکن و در واقع عدم امنیت آن می‌شود. عوامل مستقیمی که امنیت را به خطر می‌اندازند شامل دزدی، آتش سوزی و ... هستند. عوامل غیرمستقیم نیز، آلوده کردن آب، هوا و زمین است. البته در این مقوله می‌توان از عوامل طبیعی همچون سیل، زلزله، توفان، حرکت ماسه‌های روان و ... نیز نام برد که تمامی این عوامل محل امنیت مسکن و ساکنان آن است و در واقع بر کیفیت مسکن اثر سوء می‌گذارد، مقوله دیگری که در امنیت می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، امنیت نحوه تصرف مسکن است که سبب می‌شود که خانوار ساکن در واحد مسکونی، از نظر دورنمای سکونت خود احساس ایمنی کند و این امر آسایش روانی بیشتری برای آنها ایجاد می‌کند. که این آسایش روانی هر خانوار خودتأمین کننده آسایش روانی کلی موجود در محلات شهری می‌باشند (صالحی، ۱۳۸۹: ۸).

امنیت و ابعاد آن

امنیت شامل ابعاد مختلف و گوناگونی است و با شاخص‌ها و معیارهای متفاوتی تعریف و تقسیم بندی می‌شود. یک تقسیم بندی امنیت بر اساس شاخص امنیت است یعنی با تشخیص مرجع امنیت، موضوع آن مشخص می‌شود. به عنوان مثال اگر مرجع امنیت فرد باشد، می‌گوییم موضوع امنیت فردی است. معیار و شاخص دیگر تعیین مفهوم امنیت، ارزش‌هایی است که در معرض خطر قرار گرفته است. لذا ارزش‌های در معرض خطر از یک طبقه و مرجع به مرجع دیگر متفاوت است و تهدیدات علیه آنها می‌تواند از منابع و منشأهای گوناگون و به اشکال متفاوت باشد. بر این اساس می‌توان مطابق جدول ذیل یکی از طبقه بندی‌های امنیت را با توجه به مرجع و منبع تهدید ترسیم کرد (Moller, 2004: 9).

جدول ۱- اقسام امنیت بر اساس مرجع و ارزش‌های در معرض خطر

عنوان	مرجع امنیت	ارزش‌های در معرض خطر	منابع تهدید	شکل تهدید
امنیت ملی	کشور یا رژیم	استقلال، حاکمیت ملی	کشورها و بازیگران فرعی	تهاجم نظامی
امنیت انسانی	افراد، بشریت	بقا و کیفیت زندگی	کشورها و بلایای طبیعی	قتل، جنگ، فقر، جرم و بزهکاری
امنیت محیط زیست	اکوسیستم	بقا زندگی	بشریت	آلودگی، گرمای زمین، تخریب محیط زیست
امنیت اجتماعی	ملت‌ها، گروه‌های اجتماعی	هویت، وحدت اجتماعی، هنجارها	کشورها فرهنگ‌های بیگانه	پاکسازی قومی، تبعیض نژادی

احساس امنیت

احساس امنیت، حاصل اعتماد به تعاریفی از زندگی است که هویت و هستی انسان بر مبنای آن سامان می‌گیرد. احساس امنیت یک فرایند است، در طول زمان جریان دارد و در هر لحظه بر اساس برآورد خطر تغییر می‌پذیرد. این وجه امنیت (ذهنی) مهمتر از جنبه عینی آن است. آبراهام مازلو، روان‌شناس برجسته آمریکایی در هرم سلسله مراتب نیازها، دومین نیاز فرد را نیاز به امنیت نشان داده، به خوبی ناامنی را توضیح می‌دهد. وی ناامنی را احساسی پیچیده می‌داند؛ از احساس طرد شدن، مورد عشق و علاقه نبودن، دیده نشدن، داشتن احساس نفرت انگیز و خصمانه به دیگران، تنهایی و انزوا، همیشه در معرض خطر بودن، تنیدگی و تعارض که به دنبال خستگی و پرخاشگری می‌آید، عیب جویی و بیش از حد وسواسی بودن. افرادی که امنیت روانی آنها به خطر می‌افتد، اشخاصی وابسته به دیگران می‌شوند چرا که احساس امنیت خود را از تکیه کردن به دیگری می‌گیرند.

اصولا هر اجتماعی که در دوره‌های تاریخی بوده‌اند به ویژه دولتمردان آن اجتماع، برای حفظ و بقای خود به ایجاد احساس امنیت در بین شهروندان خود می‌پرداخته‌اند. شواهد تاریخی نیز حاکی از آن است که هر موقع در جامعه‌ای آرامش و امنیت حکمفرما بوده است آن جامعه رو به پیشرفت گذاشته و در سایه این آرامش بسیاری از دستاوردهای علمی بشر رشد و ترقی نموده است و بالعکس وقتی آرامش یک اجتماع دستخوش تغییر و تحول و یا جنگ می‌گشته، احساس امنیت به شدت افول کرده و شهروندان از بیم جان‌شان حتی نمی‌توانستند به کوچکترین امور زندگی خود سامان دهند. بر این اساس می‌توان اظهار کرد که امنیت پیش‌زمینه یک اجتماع در گرو حفظ و بقا امنیت و احساس امنیت ناشی از آن است. بنابراین، بررسی و ریشه‌یابی علل و عوامل موثر بر ناامنی و احساس امنیت شهروندان می‌تواند برنامه‌ریزان و مدیران شهری را در رسیدن به امنیت و فراهم ساختن آسایش و رفاه شهروندان یاری رساند.

جدول ۲- شاخص امنیت

شاخص: احساس امنیت		
مولفه	معیار	ویژگی مورد بررسی
کالبدی	فرم فضا	نماییانی و خوانایی فرم (شکل، رنگ، نظم و سامانی که منجر به ایجاد وضوح در فرم می‌شود).
	اندازه فضا	دارا بودن مقیاس انسانی، تراکم جمعیتی مناسب (نه ازدحام نه خلوتی)
	آسایش	آسایش بصری: آلودگی نمادی، دیداری نور آسایش محیطی: آلودگی محیطی (تمیز بودن فضا و نبود زباله)
عملکردی	نفوذپذیری	قلمروپذیری (جدا کردن فضای خصوصی از فضای عمومی، کمک به تقویت و روحیه مالکیت در محیط‌های مصنوع)
	نظارت و مراقبت	نظارت عمومی بر معابر و مسیرهای دسترسی (شفاف سازی ورودی و خروجی اماکن و سایت‌های دسترسی شده)، مراقبت از فضاهای جمعی و عمومی مجتمع
اجتماعی - اقتصادی	روشنایی	توزیع مناسب روشنایی به طور یکنواخت، نورپردازی عمومی مطلوب و کافی بر ورودی‌ها و مسیر دسترسی و فضاهای جمعی و عمومی مجتمع
	جنسیت	تفاوت‌های اجتماعی میان زنان و مردان، رفتارها و اندیشه‌های اجتماعی و کنش‌هایی که بر اساس فرهنگ هر جامعه تاثیرگذار بر جنسیت
	بعد خانوار	تعداد افراد خانواده، میزان تحصیلات و نیازهای فردی
	درآمد	هزینه خرید مسکن، تسهیلات وام مسکن
ادراکی-روانی	ایمنی	عدم تداخل مسیر سواره و پیاده، کنترل عبور و مرور افراد، امکان نظارت بر فضاها
	احساس تعلق به مکان	وابستگی و علاقه به محیط، به یاد ماندن مکان‌ها و میزان ایجاد خاطره مثبت از محیط
	تجربه	تفسیر فضای شهری بر اساس تجربه فرد از فضا، تجربه آزار و اذیت (مالی، انسانی، جسمی، بصری)

متأسفانه در کشور ما به میزانی که امنیت وجود دارد، احساس امنیت کمتری در شهروندان مشاهده می‌شود. مقایسه با کشورهای مختلف این واقعیت را روشن می‌نماید.

عوامل کالبدی و امنیتی

یکی دیگر از عوامل موثر در ایجاد امنیت شهرها، عوامل کالبدی است. یعنی نحوه طراحی شهرها، در افزایش یا کاهش امنیت، تاثیر زیادی دارد (اسماعیل زاده و اسماعیل زاده، ۱۳۸۷:۷۷).

۱- طراحی شطرنجی شهرها یکی از عوامل تشدید وقوع جرم محسوب می‌شود و میزان امنیت را کاهش می‌دهد. این نوع طراحی، باعث ایجاد فضاهای فرار در شهرها می‌شود. در ساختار جدید شهرنشینی و شیوه جدید اسکان و آپارتمان‌نشینی که در آن افراد نسبت به هم غریبه هستند و همدیگر را نمی‌شناسند، مجرم به راحتی می‌تواند وارد این بافت‌های شطرنجی شود، جرم خود را انجام دهد و سپس از هر نقطه‌ای که دلش خواست خارج شود. از نظر ترافیکی هم، شبکه شطرنجی مشکل زاست و امنیت اجتماعی را با خطر مواجه می‌سازد (علی آبادی، ۱۳۸۱:۹).

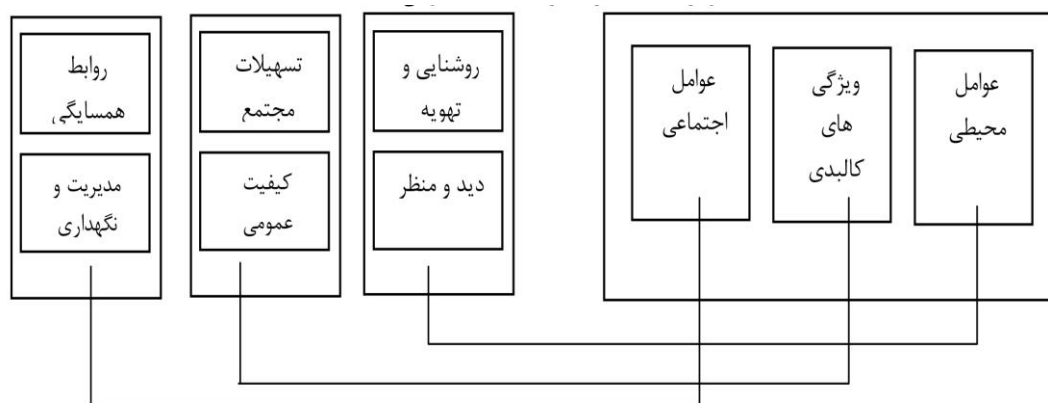
۲- خلوتی محیط یکی از عوامل دیگر در کاهش امنیت و ایجاد موقعیت‌های جرم‌زا محسوب می‌شود. در واقع، هیچ مجرمی نمی‌تواند در محیطی که در معرض دید دیگران است به ارتکاب جرم بپردازد. برای جلوگیری از جرم‌زایی در این محیط‌ها می‌توان با تحرک دادن به آنها، امکان تردد شهروندان را در آنها فراهم کرد (اسماعیل زاده و اسماعیل زاده، ۱۳۸۷:۷۷).

۳- عامل دیگر ایجاد موقعیت‌های جرم‌زا در شهرها، مکان‌های تاریک هستند. مجرم معمولاً در جاهایی به ارتکاب جرم می‌پردازد که تاریک و دور از نگاه دیگران باشد. وقتی محیط روشن و در معرض دید دیگران باشد، مجرم جرأت ارتکاب به جرم را در این مکان پیدا نمی‌کند و در نتیجه از جرم‌زایی کاسته می‌شود (همان، ۷۷).

۴- عامل پیچیده دیگر، بی‌نظمی محیطی است. بدین معنی که در محیط کالبدی شهر، روابط قاعده‌مندی وجود نداشته باشد. به عنوان مثال: وقتی در مکانی ازدحام جمعیت بلا تکلیف وجود دارد مانند میدان‌هایی که آدم‌های مختلف و فراوانی، منتظر ایستاده‌اند احتمال وقوع جرم زیاد است.

۵- یکی دیگر از عوامل موثر در کاهش امنیت و افزایش جرم و جنایت در شهرها، وجود فضاهای بدون دفاع شهری است. عوامل متعددی در ایجاد این فضاها موثر است که مهمترین این عوامل عبارتند از:

- عدم سازگاری بین فرم، کارکرد و معنی
- فضاهای بدون کارکرد یا دارای کارکرد متناوب
- نبود رویت بصری

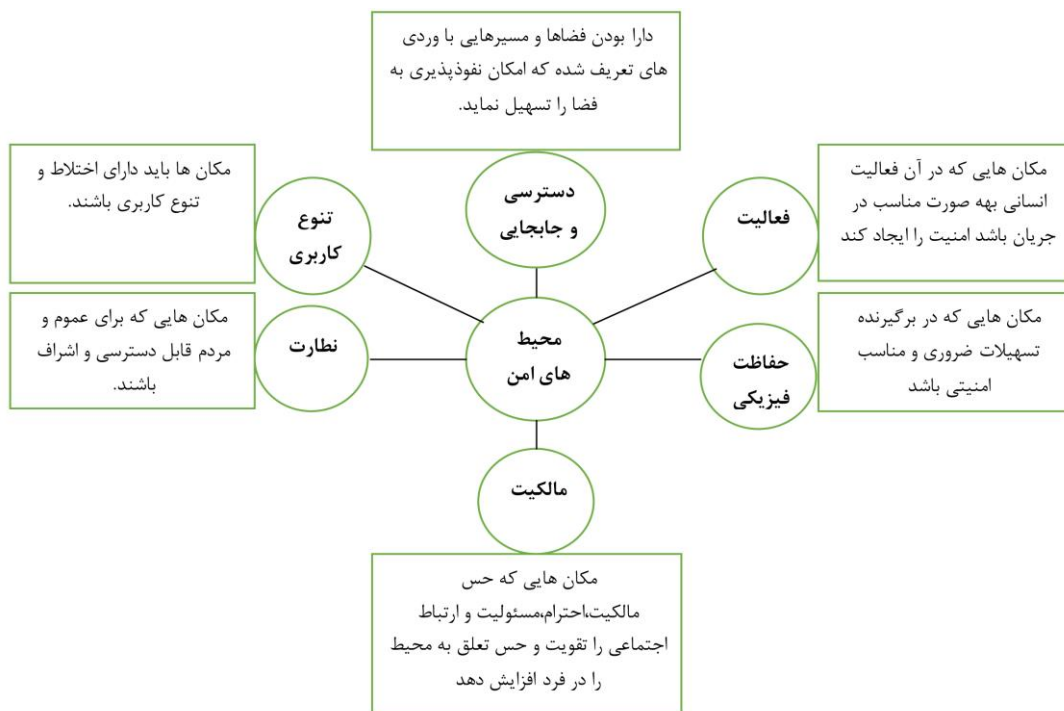

نمودار ۱- معیارهای رضایتمندی سکونتی

والتر رکلس از صاحب‌نظران مکتب کنترل اجتماعی معتقد است: عضویت افراد در گروه‌های مختلف اجتماعی و روابط متقابل آنها می‌تواند تعیین کننده نوع رفتار فرد در شرایط خاص زندگی باشد و می‌تواند فرد را به سوی انحراف و کجروی بکشاند یا از انحراف باز دارد.

به عبارت دیگر زمانی که کنترل اجتماعی در هم می‌شکند، مردم برای انجام رفتارهای انحرافی آزادی بیشتری به دست می‌آورند؛ والتر رکلس و همکارانش معتقدند در برخی قسمت‌های جامعه بسیاری از مردم منحرف هستند، به این معنی که کنترل خارجی برای مقابله با انگیزه رفتار انحرافی به اندازه کافی نیرومند نیست. همچنین آنها علل زیرسازی بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی را احساس امنیت اقشار جامعه می‌دانند و معتقدند که رفتارهای معطوف به احساس ایمنی بیشتر زاینده امنیت محیط‌های زندگی است.

نمودار ۲- ویژگی های محیط های امن

امنیت و تأثیر محل سکونت

امنیت اجتماعی خصلتی تفاضلی، شبکه‌ای، جمعی و ترکیبی دارد و متناسب با محل سکونت خانوار این ویژگی‌ها دستخوش تغییر می‌شوند. امنیت اجتماعی خانواده عبارتند از حفظ حریم خانوادگی از خطرات و تهدیدات، همچنین ارتقا سطح زندگی با اتخاذ تدابیری جهت کسب فرصت‌های زندگی. در اینجا خطرات و تهدیدات به کلیه مخاطراتی اطلاق می‌شود که در روابط صمیمی و محبت آمیز خانواده اختلال ایجاد نماید و احساس نزدیکی و همدلی میان آنان را از بین ببرد. خانواده برای اعمال کارکردهایشان نیازمند امنیت اجتماعی است چرا که در جامعه جدید، شهرنشینی گسترده حیات اجتماعی، موجبات بروز کاستی در خانواده را فراهم آورده است و خانواده در معرض خطرات و زیان‌های عدیده‌ای قرار گرفته است، به گونه‌ای که امنیت مالی خانواده با افزایش دزدی، تنوع فنون و شیوه‌های سرقت و سارقان مسلح در بحران قرار دارند. بنابر نظر کلور آرد و بر پایه تئوری (انجمن تشخیص پذیر) وقتی ابزار و امکانات معمول و مورد نیاز یکسان توزیع نشود و برخی در شرایط بهتر قرار گیرند و برخی با عدم امکان دستیابی به وسایل و امکانات مواجه باشند، احتمال ارتکاب جرم افزایش می‌یابد. براساس نظریه فشار اجتماعی که رفتارهای انحرافی را نتیجه فشارهایی می‌داند که بعضی از مردم را وادار به کجروی و بروز ناامنی می‌کند، اثر شرایط محیطی بر روی ابعاد امنیت مالی و غیره یکسان و یک جهت نیست. در این زمینه مرتون استدلال می‌کند که ساکنان مناطق محروم اغلب به دلیل نوع تربیت، یادگیری و تجربه زیاد ناکامی، رفتارهای خشونت-آمیز بیشتری از خود نشان می‌دهند و به همین دلیل در معرض زد و خورد، درگیری و دعوای بیشتری بوده و با خطرات و آسیب‌های

جانی بیشتری مواجه هستند و از این رو امنیت جانی کمتری دارند. می‌توان رابطه امنیت خانواده و منطقه سکونت را به این شرح بیان داشت: مناطق شهری که بافت سنتی خویش را حفظ نموده‌اند و مناطقی که دارای شبکه‌های رسمی مراودات اجتماعی هستند، احتمالاً نسبت به سایر مناطق از امنیت اخلاقی بیشتری برخوردارند.

امنیت در مجتمع‌های مسکونی

ورود مجتمع‌های مسکونی به ایران قدری سریع اتفاق افتاد که فرصتی برای تطبیق تفکرات موجود در معماری سنتی ایران با معماری آنها به وجود نیامد. نحوه زیست در گذشته شهرهای کشور ما پیرامون حیاط‌های محصور صورت می‌گرفت که معرف یک زندگی در اصطلاح آن زمان اندرونی بود و ایوان‌ها و اطاق‌های وابسته به آن به دور این حیاط حلقه می‌زدند. در این نوع معماری نوع ساختمان‌ها پشت به پشت به یکدیگر متصل و تنها در ضلع کوچه‌های باریک شهر به صورت اجتماعی ظاهر می‌گردیدند و هر کدام با یک عنصر در حکم درب ورودی نمایان می‌شدند. این حیاط با دیوارهای محصور شده و ایوان‌های اطراف تامین کننده امنیت و رفاه خانوار بود. تغییر ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها تأثیر زیادی در شکل‌گیری مسکن داشته است. یکی از مقوله‌هایی که در همه جوامع به عنوان زمینه و بستر پیشرفت و توسعه مطرح است امنیت می‌باشد. این مسئله در مجموعه‌های مسکونی از جمله عوامل انسانی و محیطی می‌باشد که با تأثیر مستقیم بر برنامه‌ریزی و طراحی این مجموعه‌ها، کیفیت زندگی انسان‌ها را ارتقا می‌بخشد. سازگاری و هماهنگی هر چه بیشتر عوامل انسانی و محیطی می‌تواند طراحی محیط‌های مسکونی را در پی داشته باشد که آداب زندگی اجتماعی و فرهنگ سکونت ساکنین را ارتقا دهد. به قول وینستون چرچیل که در یکی از سخنرانی‌هایش اینگونه گفته که "ما ساختمان‌ها را می‌سازیم، سپس آنها ما را می‌سازند" که این نقل قول بر قدرت معماری و شهرسازی در بیان هنجارها تأکید دارد. به گفته ژرژبیکا جرم شناس مشهور، بعد از سرشت بزهکاران و تأثیر محیط، شکل خارجی و داخلی خانه‌ها سومین جز عدم بزهکاری است.

می‌توان بیان کرد که فرضیه رابطه‌ای مسکن نامناسب با جرم از سوی پژوهشگران اثبات رسیده است. کیفیت عمومی سکونت نقش بسیار قاطعی در بروز رفتارهای اجتماعی و مطلوب و یا آنومیک دارد. والدین با انتخاب محل سکونت خویش، موقعیت اجتماعی و کانون خانواده خود را تعیین می‌کنند. از این رو صاحب‌نظران بشمارای برآنند که ریشه انحرافات را باید در خانه‌های مسکونی نامناسب جستجو کرد و اینگونه خانه‌ها در ایجاد کجروی و بزهکاری نقش مهمی را بازی می‌کنند و در تمام جوامع طبقاتی بیشتر مجرمین متعلق به نواحی نامناسب هستند. براین اساس وضعیت مناطق شهری و محلات و حتی تعداد طبقات ساختمان‌های مسکونی، کیفیت و وضعیت ظاهری آپارتمان‌ها، کیفیت ابنیه از لحاظ مرغوبیت، سرسبز بودن و نور کافی داشتن و... عواملی هستند که تأثیر بسزایی در نوع جرایم ارتكابی در مناطق شهری و محلات بر جای می‌گذارند. در این نگرش، طراحی مناسب و کاربری موثر محیط و ساختمان منجر به کاهش جرم و ترس ناشی از آن می‌شود. به عبارت دیگر طراحی مناسب و استفاده درست از محیط می‌تواند علاوه بر بهبود کیفیت زندگی از ترس ناشی از وقوع جرم نیز پیشگیری نماید. در واقع نگرش یاد شده بر این اندیشه و فکر مبتنی است که رفتار انسان در یک محیط شهری کاملاً تحت تأثیر مستقیم بر برنامه‌ریزی و طراحی این مجموعه‌ها دارد و کیفیت زندگی انسان‌ها را ارتقا می‌بخشد. سازگاری و هماهنگی هر چه بیشتر عوامل انسانی و محیطی می‌تواند طراحی محیط‌های مسکونی را در پی داشته باشد که آداب زندگی اجتماعی و فرهنگ سکونت ساکنین را ارتقا دهد.

جدول ۳- انواع نیازهای انسانی و راه حل‌های طراحی

نیاز	راهکار طراحی

کیفیت مسکن-تسهیلات و تجهیزات کافی، آسایش و حفظ تعادل بوم شناسی محل	فیزیولوژیک
کیفیت ایمنی معابر-امکان نظارت و مراقبت-نفوذپذیری و قابلیت دسترسی و انعطاف پذیری	ایمنی
تامین تسهیلات اجتماعی-تقویت حس مکان-خوانایی و تناسب بصری	احساس تعلق
کیفیت و چگونگی مالکیت اراضی و ساختمان-ایجاد حس فردیت و تعلق داشتن به مکان و گروه خاص	عزت نفس
تأمین امکان فعالیت‌های فرهنگی-تفریحی و طراحی شهری-خلق مناظر شهری-ایجاد غنا در کیفیت	زیبا شناختی

امنیت محیط زندگی به معنای نبود عوامل تهدید کننده برای فرد است. احساس ایمنی این است که فرد در درون خود احساس کند که امنیت دارد و تهدیدی متوجه او نیست. شاید هم تناسب نداشته باشد (احمدی، ۱۳۸۵: ۲۴). ناامنی پدیده‌ای احساسی و ادراکی است و بیشتر به احساس روانی شهروندان از عوامل تهدید کننده مانند جرم ارتباط دارد. احساس ناامنی نوعی نگرش فرد به محیط بیرونی از جنبه عوامل تهدید کننده است که این احساس به عنوان متغیری ترکیبی و بر اساس شدت احساس نگرانی یا ترس از جامعه از جرایمی نظیر خرید و فروش مواد مخدر، سرقت، حضور علنی معتادان، وجود اراذل و اوباش، مزاحمت برای نوامیس و... است.

رضایتمندی سکونتی

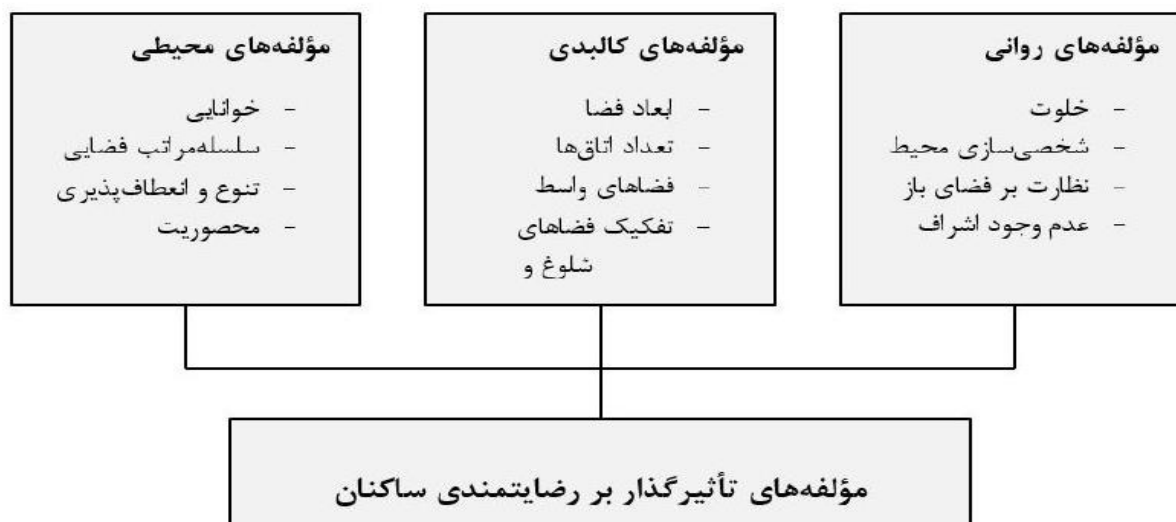
با مطالعه پژوهش‌های انجام شده در حیطه رضایتمندی سکونتی مشخص گردید، مؤلفه‌های متعددی همچون مؤلفه‌های فردی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، روانی، کالبدی و محیطی در سنجش میزان رضایتمندی ساکنان و ارتقاء سطح رضایت آنان تأثیرگذار بوده است. همان طور که در جدول زیر مشخص شده است، متغیرهای تأثیر گذار بر رضایتمندی ساکنان در قالب هفت مؤلفه فردی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، روانی، کالبدی و محیطی وجود دارند. اما در این میان به دلیل گستردگی متغیرها و با توجه به هدف تحقیق، تنها برخی از مؤلفه‌های روانی، کالبدی و محیطی در نظر گرفته شده‌اند.

جدول ۴- مؤلفه های و متغیرهای تأثیر گذار بر رضایتمندی

شماره	مؤلفه	زیر مؤلفه
۱	مؤلفه های فردی	جنسیت- سن- میزان تحصیلات- اشتغال- وضعیت تأهل- متوسط درآمد ماهیانه- بعدخانوار- نوع مالکیت
۲	مؤلفه های فرهنگی	آداب و رسوم- باورها و اعتقادات
۳	مؤلفه های اجتماعی	روابط همسایگی- مشارکت در فعالیتهای اجتماعی- امنیت و حفاظت
۴	مؤلفه های اقتصادی	هزینه خرید و تسهیلات وام مسکن
۵	مؤلفه های روانی	امنیت- خلوت- شخصی سازی محیط- امکان نظارت بر فضای باز- عدم وجود اشراف- طول مدت سکونت
۶	مؤلفه های کالبدی	ابعاد واحد مسکونی- ابعاد فضاها- وجود فضای باز- جداسازی فضاهای شلوغ و

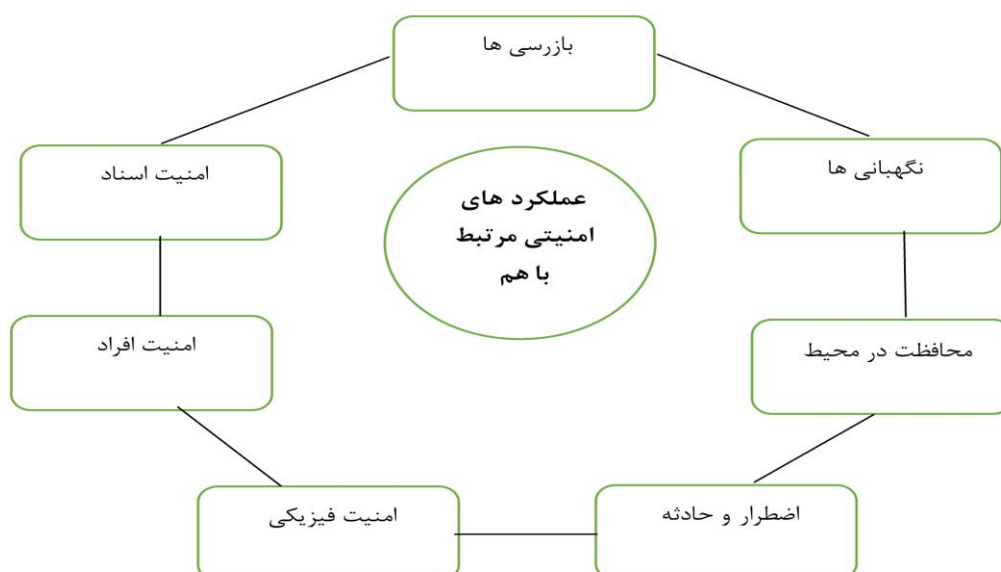
خلوت - وجود فضاهای واسط - تعداد اتاقها - حریمیت و تفکیک فضاها در واحد مسکونی - استفاده از بام توده های ساختمانی به عنوان فضاهای جمعی و تفریحی - تعداد واحدهای موجود در مجتمع - وجود سالن اجتماعات		
روشنایی و تهویه، رنگ فضا، دی و منظر، زیست محیطی، تسهیلات و امکانات مجتمع، دسترسی و حمل و نقل، تنوع و انعطاف پذیری، سلسله مراتب فضایی، محصوریت و تناسب فضاها، خوانایی، مدیریت و نگهداری، تراکم	مولفه های محیطی	۷

نمودار ۳- مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رضایتمندی ساکنان

طراحی و امنیت

یعنی محافظت از ساختمان و ساکنان آن در مقابل افراد متجاوزی که به صورت غیر مجاز و برای انجام دادن اعمال خلاف قصد ورود به ساختمان دارند. جهت ایجاد امنیت، روش‌هایی برای تحقق بخشیدن به آن توصیه شده که البته بر حسب نوع عملکرد ساختمان و ابعاد آن متفاوتند. طراحی برای ساماندهی یک برنامه کامل امنیتی باید شامل مجموعه کنترل‌های فیزیکی و سایر تکنیک‌های کنترل باشد.

نمودار ۴- برنامه فیزیکی عملکردهای امنیتی مرتبط با هم

قلمرو در مجموعه های مسکونی

معلوم و مشخص بودن حد و مرز یا قلمرو فضایی که انسان در آن زندگی می‌کند خصلت فطری اوست. زندگی در مجموعه‌های مسکونی از پیش طراحی شده را می‌توان از مهم‌ترین تحولات در فرآیند سکونت در شهرها دانست. گذر از مرحله‌ای که هر ساختمان مناسب با شرایط یک خانواده طراحی می‌شد و رسیدن به مرحله‌ای که ساخت مسکن را همگام با برنامه‌ریزی متناسب با شرایط عمومی ساکنان می‌دانند، هر چند ساده و بدیهی به نظر می‌رسد، ولی تحولی بنیادی است. نتیجه این نوع برنامه‌ریزی طیف وسیعی از مجموعه‌های مسکونی با تراکم کم تا مجتمع‌های مسکونی متراکم را شامل می‌شود. در این نوشتار منظور از مجموعه‌های مسکونی، مجموعه‌هایی است که تحت عناوین مختلف به گونه‌ای یکجا و همزمان، برنامه ریزی، طراحی و اجرا می‌شوند. مقیاس این مجموعه‌ها معمولاً از چند واحد مسکونی تا ساختمان‌های بلند و حتی مجموعه‌های بزرگ که به صورت ناحیه‌ای از شهر درآمد‌اند، متغیر است (عینی فر، ۱۳۷۹: ۱۱۰).

موضوع مجموعه‌های مسکونی بسیار گسترده بوده و پژوهش‌های متعددی نیز در آن به انجام رسیده است. منشأ مجموعه‌های مسکونی به شکل امروزی را می‌توان در دوران پس از انقلاب صنعتی یافت. در نیمه دوم قرن نوزدهم، از دست رفتن بهداشت و بحران‌های مداوم و برخوردهای اجتماعی فراوان، متفکرین اجتماعی را به اندیشیدن برای انتظام بخشی به وضعیت نامطلوب شهرها وادار نمود (عزیزی: ۱۳۸۵، ۲۸). در ادامه و در ابتدای قرن بیستم، در کنار انتشار اثر هاوارد در مورد باغشهرها، و مطالعات تونی گارنیه، در مورد ایده شهر صنعتی، دو جریان فکری در طراحی مسکن شکل گرفت که هر دو آثار اجتماعی و کالبدی مهمی بر طراحی مجموعه‌های مسکونی بعدی گذاشت. یکی از این دو جریان را می‌توان "واحد همسایگی" پیشنهادی کلرانس بری دانست که توسط کلرانس اشتاین و هنری رایت در رادبرن نیوجرسی امریکا تجربه شد (اوستروفسکی، ۱۳۷۸: ۱۱۴-۹۳). کلرانس بری، واحد همسایگی را به منزله محیطی اجتماعی-کالبدی برای توسعه مناطق مسکونی پیشنهاد نمود که شامل یک مدرسه ابتدایی، پارک یا زمین بازی، فروشگاه‌های کوچک و ترکیبی از ساختمان‌ها، خیابان‌ها و خدمات عمومی با دسترسی ایمن پیاده بود. جریان دوم همان "مجموعه‌های خود اتکا" یا واحدهای مسکونی پیشنهادی لوکوربوزیه بود که در شهر ماری فرانسه به اجرا درآمد (عینی فر، ۱۳۸۶: ۴۰). این واحدها در ساختمان‌های مرتفع با امکانات خرید و خدمات نظیر مهدکودک‌ها در طبقات میانی و پشت بام است (همان، ۴۱). این دو الگو یعنی شکل‌گیری در سطح و ارتفاع، به عنوان اصلی‌ترین الگوهای طراحی مجموعه‌های مسکونی تا به امروز مطرح بوده است.

در ایران نیز همگام با روند شهرنشینی، سیاست تولید مسکن انبوه در غالب مجموعه‌های مسکونی به عنوان یکی از راه‌های پاسخ به نیاز مسکن به سرعت گسترش یافت. آغاز دهه ۱۳۳۰ مصادف با آغاز بلند مرتبه سازی در تهران از یک سو و رواج ایده احداث کوی‌ها و شهرک‌های مسکونی برای اسکان مهاجران و اقشار کم درآمد بوده است. از دهه ۱۳۴۰ احداث مجتمع‌های مسکونی برای اقشار میان درآمد، با مشارکت بخش خصوصی مورد توجه واقع شد که از این دست می‌توان به ساخت شهرک اکباتان اشاره نمود. در ادامه با رواج بلند مرتبه سازی در دهه ۱۳۵۰ همراه با رونق اقتصادی بخش مسکن، احداث مجتمع‌های لوکس برای اقشار پر درآمد شدت گرفت که با وقوع انقلاب اسلامی از سرعت آن کاسته و پس از حدود یک دهه، مجدداً از سر گرفته شد (عزیزی، ۱۳۸۵: ۲۸).

به طور کلی در طراحی مجموعه‌های مسکونی، سه مقیاس عمده مطرح می‌گردد. نخست، در مقیاس پیوند بیرونی مجموعه‌های مسکونی با محیط‌های مجاور؛ در این مقیاس مهم‌ترین مسائل، ایجاد تداوم و پیوند کالبدی-اجتماعی مجموعه‌ها با محیط اطراف و ایجاد هویت و شناسه محلی است. دوم؛ در مقیاس ایجاد تعادل میان خلوت و تعامل اجتماعی، چگونگی برقراری امنیت، جهت یابی و تنظیم دسترسی از مسائل مهم طراحی است. سوم، مقیاس واحدهای مسکونی؛ در این مقیاس روابط و نسبت فضاهای درونی مسکن با فرهنگ و سنت سکونت ساکنان مورد نظر طراحی است (عینی فر، ۱۳۷۹: ۱۱۰).

اصول طراحی فضای قابل دفاع

برای طراحی یک محیط مسکونی با هدف ایجاد فضای قابل دفاع، تقسیم بندی فضایی به صورت فضاهای عمومی، نیمه عمومی/نیمه خصوصی و خصوصی به تشخیص این که چه کسانی مجاز به حضور در چه فضاهایی هستند کمک خواهد کرد. حریم و قلمرو یکی از مهم ترین نکات فراهم کننده خلوت و امنیت است. کنترل قلمرو از طریق در اختیار گرفتن فضا توسط محدوده-ای خاص میسر است. قلمرو می تواند خصوصی (مانند فضاهای باز خصوصی مجموعه)، نیمه خصوصی (مانند محوطه های مشاع داخلی و خارجی) و عمومی (مانند فضاهای خیابان و پیاده روها) باشد. فضای خصوصی شامل حیاط و عناصر در برگیرنده آن می باشد. نیومن معتقد است امنیت سایت را از طریق سلسه مراتب در فضا می توان ایجاد نمود، به گونه ای که فضاهای عمومی، نیمه عمومی/نیمه خصوصی مشخص شده و معین گردد چه کسانی در کدام فضا باشد. تقسیمات فرعی در صورتی که فضاهای تعریف شده مناسبی در خصوص راه های دسترسی و خدمات جانبی و ورودی ها ایجاد کند، باز دارنده طبیعی خوبی در مقابل اعمال خلاف می گردند. عملکرد مناسب این مکانیسم موجب افزایش احساس امنیت و مراقبت ساکنین از محیط زندگیشان می شود (موسوی سرحدی، ۱۳۹۴: ۵۱).

محوطه سازی

محوطه سازی، در ساختن محیطی دوستانه و خوشایند نقش مهمی ایفا می کند. هر چند فضاهای سبز نگهدارشان معمولاً ضعیف است و مورد تخریب قرار می گیرند، ولی می توانند فعالیت های مشکوک را پوشش دهند. محوطه سازی نباید از دید پیاده رو بکاهد و همچنین نباید مناطق دنجی را برای فعالیت های مزاحمان فراهم آورد. محوطه سازی و کاشت گل باید امنیت پیاده روها رو تقویت کند و در صورتی که در مجاورت پیاده روست، به عنوان یک قانون کلی نباید از یک متر تجاوز نماید. کاشت گل و گیاه باید به گونه ای باشد که گیاهان بلند جلوی دیوارها و گیاهان کوتاه تر و درختچه ها در مجاورت پیاده روها کاشته شوند. درختچه های بلند و درختها نباید روبه روی دروازه ها، ورودی ها و پنجره ها قرار بگیرند. برای امنیت عمومی محوطه ها، درختها نباید پنهان باشند و شاخه های آنها در نقاط بحرانی نباید پایین تر از ۱/۵ متر بیابند (برای محافظت از خود درختان بهتر است که شاخه هایشان زیر ۲/۴ متر نباشند).

فضاهای داخلی

ساختمان های مسکونی دارای عرصه هستند و زمین های اطراف آنها با توجه به ساختمان های خاصی تعریف می شوند. این فضاهای تعریف شده، راهنمای خوبی برای ساکنان و افراد ناشناس هستند و به عنوان فضاهای نیمه عمومی/نیمه خصوصی مورد استفاده آنها قرار می گیرند. تعریف زمین ممکن است در شرایطی که آپارتمان های بلند در زمین های کوچک تقسیم می شوند، به صورت خود به خود ایجاد گردد. وجود خیابان های داخلی به سه دلیل زیر امنیت محل را تقویت می کند:

- ۱- دسترسی مستقیم به تمام ساختمان ها را به وسیله اتومبیل فراهم می کند.
- ۲- تردد پیاده و نیز وسایل نقلیه را به داخل محدوده سایت وارد می کند و در نتیجه با حضور مردم امنیت بیشتری برای شناسایی موقعیت ساختمان ها بوجود می آید.
- ۳- امکان گشت ماموران کنترل و تسهیلات لازم را فراهم می کند. همچنین خیابان های داخلی وسیله ای برای شناسایی موقعیت ساختمان ها هستند.

محوطه یک طرح باید به نحوی تقسیم شود که تمام فضاهای آن به ساختمانی مربوط گردند، زیرا زمین هایی که دارای نشانه هایی مبنی بر تملک شخص آنهاست، دارای امنیت بیشتری هستند. فضاهای اطراف ساختمان و فضاهای باز نیمه عمومی/نیمه خصوصی باید به گونه ای طراحی شوند که برای ساکنان از داخل ساختمان قابل رویت باشند و در افراد احساس در معرض دید بودن را ایجاد نماید، در نتیجه به صورت ناخودآگاه از اعمال خلاف ممانعت به عمل می آید.

تعاملات اجتماعی و تاثیر آن بر ایجاد امنیت

انسان موجودی اجتماعی آفریده شده و برای تأمین نیازهای خود ناچار است به صورت گروهی و در تعامل با بقیه انسان‌ها زندگی کند و با آنان ارتباط برقرار کند. خدمات مشترک (ورودی ساختمان‌ها، راهروها و فضای انتظار و...)، الگوهای تعامل اجتماعی ساکنین فضاهای مسکونی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. مرکزیت کارکردی به سهولت دسترسی به امکانات مشترک گروهی، تعداد دفعات استفاده از آن و زمان استفاده یا مکان‌های رفتاری گفته می‌شود. فضایی که در میان مجتمع‌های مسکونی دوران معاصر ایجاد شده به شرط طراحی مناسب و بهینه می‌تواند بهترین مکان برای تعامل اجتماعی با همسایگان و نیز ارتباط با طبیعت باشد چرا که این فضاها نوعی فضای نیمه عمومی را در اختیار آن مجتمع قرار می‌دهد که نوعی حس تعلق و مالکیت را در بین ساکنین ایجاد می‌کند. از نظر لنگ فضای باز خصوصی روابط همسایگی را رشد می‌دهد. تعاملات اجتماعی در بین ساکنین نوعی شناخت از همسایگان را ایجاد می‌کند و در محلاتی که همسایگان سالیان دراز همدیگر را می‌شناسند، میزان جرم و جنایت پایین می‌باشد. برعکس عدم ارتباط همسایگان با یکدیگر میزان جرم و جنایت بالا می‌برد. در محیط‌های محلی که تعامل اجتماعی قابل توجهی دارد، میزان جرم و جنایت پایین است، ممکن است به این دلیل باشد که وظایف و الزامات اجتماعی روشن‌تر، حمایت مردم از یکدیگر بیشتر و از خود بیگانگی کمتر است. البته قابل توجه است که افزایش تعاملات اجتماعی رابطه مستقیمی دارد با افزایش تعداد واحدها در بلوک‌های مسکونی، ورودی‌های مشترک و نیز تعداد طبقات هر ساختمان.

با افزایش نسنجیده تعداد واحدهای مسکونی در یک بلوک، گروه اجتماعی متشکل از همسایه‌ها و خانواده‌های آن بلوک هویت خود را از دست می‌دهد و تبدیل به انبوهه‌ای از آدم‌ها در کنار هم می‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

تجمع انسان‌ها در کنار یکدیگر همواره با فاکتورهای خوب و بد زیادی همراه بوده که یکی از این فاکتورها امنیت است. نزدیکی انسان‌ها به یکدیگر، هم می‌تواند باعث امنیت آنها گردد و هم می‌تواند به تهدیدی برای امنیت تبدیل گردد. مجتمع‌های مسکونی از جمله بارزترین این نزدیکی‌ها است و شیوه طراحی اصولی در کاهش ناامنی در مجتمع‌های مسکونی موثر است. هدف از انجام این پژوهش ارائه یکسری اصول و ضوابط کالبدی برای افزایش امنیت مجتمع‌های مسکونی به دور از ایجاد موانع سخت فیزیکی است که می‌توانند امنیت ساکنین را به خطر بیندازند. این در حالی است که طراحی مناسب و رعایت برخی اصول کالبدی می‌تواند امنیت و آرامش جسمی و روانی ساکنین را تأمین کند. در جدول زیر به راهکارهایی طراحی جهت افزایش امنیت در مجتمع‌های مسکونی اشاره شده است که رعایت آن‌ها جهت دست یافتن به امنیت پیشنهاد می‌شود.

جدول ۵- چارچوب طراحی جهت افزایش آسایش روانی در مجتمع‌های مسکونی

اهداف کلان	اهداف خرد	راهبرد	سیاست	نظام	راهکار طراحی
سلسله مراتب، محرmit، ارتفاع‌گرایی، ایجاد افزایش	ارتقا حضور پذیري	افزایش نظارت و مراقبت محیطی	ایجاد کاربری های مورد نیاز سکونت	عملکرد و فعالیت	ایجاد کاربری مسجد و مهدکودک
				عملکرد و فعالیت	ایجاد کاربری دیرپای شبانه
				عملکرد و فعالیت	ایجاد بازارچه جهت فروش محصولات تولیدی ساکنین متناسب با شرایط اقتصادی آنها
				عملکرد و فعالیت	طراحی فضای بازی کودکان در نزدیکی هر بلوک

تجهیز فضاهای همگانی به مبلمان مناسب	کالبد	ایجاد فعالیت های متنوع			امنیت
تاکید کالبد در فرم کف فضاهای همگانی	کالبد				
تاکید بر روشنایی فضاهای عمومی و نیمه عمومی با استفاده از نورافکن و تیر برق	کالبد	افزایش روشنایی	افزایش نظارت و مراقبت محیطی	ارتقا حضور پذیری	سلسله مراتب، محرmit، ارتفاع گرای، ایجاد افزایش امنیت
ایجاد شبکه دسترسی منسجم هماهنگ با عملکرد های مختلف	استخوانبندی فضای همگانی				
ایجاد یک فضای شهری در مرکز مجتمع در ارتباط با فعالیت های مختلف	استخوانبندی فضای همگانی	تعریف استخوانبندی خوانا و هوشمند			
محوطه آرایی فضای عمومی	کالبد				
برجسته سازی الگوی کالبدی ورودی ها	کالبد	افزایش خوانایی			
تاکید کالبدی در فرم کف فضاهای مکث و فضاهای همگانی	کالبد				
طراحی فضای حاشیه ای در ارتباط با عملکرد های موجود در سایت	استخوانبندی فضای همگانی	تقویت لبه طبیعی			
تعریف قلمرو نیمه عمومی و نیمه خصوصی با استفاده از پوشش گیاهی	کالبد	تعریف سلسله مراتب فضایی از نیمه	تعریف فضا از طریق هویت	ارتقا حضور پذیری فضا	
		خصوصیتا عمومی	بخشی به فضای ما بین ساختمان ها		
تعریف قلمرو نیمه عمومی و نیمه خصوصی با استفاده از تغییر مصالح و کف سازی	کالبد	حذف فضاهای رها شده و بدون عملکرد			
حذف فضای ناامن حاشیه ای با طراحی مجدد	عملکرد و فعالیت	حذف فضاهای رها شده و	ارتقا کیفیت کف	ارتقا کیفیت	

		بدون عملکرد		کالبدی
افزایش روشنایی در فضای درونی بلوک ها با استفاده از نورافکن و تیر برق	کالبد	حذف مکان های نا امن و دور از نظارت ساختمان ها	ارتقا کیفیت جداره ها	
تجهیز فضای درونی بلوک ها با مبلمان مناسب	کالبد			
حذف گوشه های لاشکل و زاویه دار	کالبد			

منابع

- آتش پور، حمید (۱۳۸۹)، روان شناسی محیط، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، اول، اهواز.
- احمدی، فرهاد (۱۳۸۵)، معماری پایدار، مجله آبادی، شماره ۴۱-۴۰.
- استروفسکی، واتسلاف (۱۳۷۸)، شهرسازی معاصر، از نخستین سرچشمه های منشور آتن، ترجمه لادن اعتصامی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- اسماعیل زاده، یعقوب و اسماعیل زاده، حسن (۱۳۸۷)، عوامل موثر در کاهش یا افزایش امنیت اجتماعی در شهرها، مقالات ارسالی اولین همایش ملی و پیشگیری از جرم، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس ناجا.
- بهرام پور، عطیه، ۱۳۹۴، مطالعه رابطه میان رضایت مندی ساکنان از محیط زندگی و میزان حس تعلق آنها در مجتمع مسکونی بلند مرتبه شهرک کوثر تهران، نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، دوره ۲.
- پوردیهیمی، شهرام، (۱۳۹۰)، فرهنگ و مسکن، نشریه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۴.
- پوردیهیمی، شهرام و همکاران، (۱۳۹۲)، فرهنگ و مسکن، نشریه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۱.
- خوارزمی، یلدا، (۱۳۹۴)، عوامل موثر و تاثیرگذار بر آرامش فرد و آسایش فیزیکی و روانی در خانه های سنتی کاشان، همایش ملی معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی.
- ذبیحی، حسین و حبیبی، فرح (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین میزان رضایت از مجتمع های مسکونی تاثیر مسکونی بر روابط انسان، نشریه هویت شهر، دوره دوم، شماره ۸.
- رضایی مقدم و همکاران، (۱۳۹۱)، بررسی جایگاه طراحی در ایجاد حس امنیت مجتمع های مسکونی، چهارمین کنفرانس بین المللی برنامه ریزی شهری و مدیریت شهری.
- شعبانی جفرودی محبوبه و همکاران (۱۳۹۴)، ویژگی های کالبدی فضای باز مجتمع های مسکونی و احساس امنیت ساکنین، دومین کنفرانس بین المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی.
- شاملو، فخرالدین (۱۳۸۶)، طراحی مجموعه مسکونی با تاکید بر معماری پایدار شهرک قدس تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر تهران.

صالحی، عاطفه (۱۳۸۹). بررسی آسایش روانی و فیزیکی موثر در پایداری اجتماعی نواحی مسکونی، همایش ملی و معماری شهرسازی ایران.

عزیزی، محمد مهدی (۱۳۸۵). محله مسکونی پایدار (مورد مطالعه: نارمک)، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۷، تهران، دانشگاه تهران.

عینی فر، علیرضا (۱۳۷۹). نقش غالب الگوهای عام اولیه در طراحی محله های مسکونی معاصر، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۳۲.

عینی فر، علیرضا (۱۳۸۵). عوامل انسانی محیطی موثر در طراحی مجتمع مسکونی، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۸.

علی آبادی، جواد (۱۳۸۱). نقش فضاهای شهری در تامین امنیت اجتماعی، ماهنامه شهرداریها، شماره ۴۱.

کفاشیان، بهار کریمی فر، لیلا، ۱۳۹۳، بررسی جایگاه طراحی در ایجاد حس امنیت در ساختمان های مسکونی، اولین همایش ملی معماری مسکونی، ملایر، آموزشکده فنی و حرفه ای سما واحد ملایر.

موسوی سرحدی، مهلا (۱۳۹۴). پایان نامه طراحی مجتمع مسکونی در شهر زاهدان با رویکرد افزایش امنیت اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زاهدان.

ناهدی اذر، فریدون (۱۳۹۵). بررسی آسایش روانی و روانشناسی در طراحی هتل شهرستان مشکین شهر، کنفرانس بین المللی معماری، برنامه ریزی شهری، مهندسی عمران، هنر، محیط زیست افق آینده، تهران.

Moller Bjorn: The United Nations, Bs. Security Political Actor With a Special Focus On Africa P9.